

Östra Torn – rapport från ett mellanskiktsghetto

Det är väl bäst att börja från början: Upprinnelsen kan sökas under de s k rekordåren på 60-talet då man trodde att det 1980 skulle finnas 30 000 studenter i Lund. Studentbostadsområde efter studentbostadsområde smälldes upp. Efter Sparta kastade man blickarna mot andra sidan motorvägen. Där, på de leriga gårderna norr om Östra Torns gamla by, skulle 3 000 studentrum byggas . . .

Men, i bydyllen bodde storbyggmästaren Harry Carlsson, i ett från Stora Södergatan ditflyttat korsvirkeshus. Denne ville inte ha 3 000 studentrum utanför köksfönstret. Så han överklagade planerna.

Och medan ärendet maldes i diverse papperskvarnar, insåg man plötsligt på AF att Harry Carlsson hade hindrat dem från att göra årtiondets misstag! När man gick in i 70-talet hade nämligen luften börjat gå ur 60-talets upplåsta förhoppningar. Studenttillströmningen hade börjat minska, och AF hade plötsligt överskott på studentrum.

Bostadsområdet »Alltid något»

De mest storvulna planerna stoppades alltså. Men det fanns väl alltid något man kunde använda marken till? Jo, på det yttersta av gårderna (för att utsikten från »Byggmästargården» – den heter så – skulle vara ostörd ett tag till?) smälde man i all hast upp 316 3-rumslägenheter för studenter. Studenterna hade nämligen inte bara blivit färre, de hade också blivit äldre, flyttat samman och skaffat barn. Det var överskott på studentrum, men brist på studentlägenheter.

Det bostadsområde som smälldes upp var i stilen starkt inspirerat av de s k fyrklövershusen (kan studeras på Norra Fäläden och invid Parentesen). Området bär hastverkets prägel, men också något av improvisationens genialitet. Enklast kan det beskrivas som 316 trälådor. Varje låda innehåller en 3-rumslägenhet i sammanlagt två plan, 80 m². 16 (i två fall 14) lägenhetslådor sätts ihop i två halvcirklar, så att de bildar en gård. 20 gårdar finns det, 12 med gatuadress llongränden, 8 med adress Uardavägen. Hela området heter som nämnts Djingis Khan och det är gamla student-spexnamn alltihop.

Genom den här grupperingen av husen får varje lägenhet en uteplats på framsidan mot gården. Och en liten trädgård på baksidan. (Liten och liten, en del boende har ut-

vidgat sina privata revir genom djärva staketbyggen.) På vår och höst är det ett skönt klimat på de skyddade gårdarna. Men varma sommarkvarnar kan det vara vidrigt hett.

Det nämnda hastverket består i sådant som frikostigheten med plast i inredningen: lister, handtag, innertak (som smälter om det börjar brinna och som mössen som drar sig in från åkrarna om hösten brukar trippa på och gnaga sönder). Fasaderna är av omålat tryckimpregnerat trä. På fotografier från 1970-talets början ser man att husfasaderna hade en svagt gulgrön färg. Men impregneringen har gnagts av tidens tand, så nu är husen grå som norrländska timmerlador. Utom när det regnar, då blir de svarta.

För att fullborda bilden av Djingis Khan-området kan nämnas att där finns ett daghem, som heter Djingis Khan, och ett centrumhus som innehåller Pia-butik (en förvuxen pressbyråkiosk med de högsta priserna i östra Lund – enligt en undersökning av socialdemokratiska stadsdelsföreningen häromåret). I centrumhuset finns också en gillestuga och i källaren en tvättstuga. Tvättstugan innehåller 8 maskiner för 316 hushåll – men husen är väl förberedda för tvättning i egen regi, med el- och vattenanslutning och torkskåp, så nog är vi en minoritet som köar på tvättlistorna.

Mellan Iliongränden och Uardavägen ligger en park, som består av en sluttande gräsmatta, överkorsad av asfaltgångar och med mindre busksnår utplacerade lite här och var. En inte särskilt intressant och välbesökt lekplats ligger där också, och i översta ändan ligger en halvcirkelformad standardbacke av ett slag som återfinns i de flesta bostadsområden där parkförvaltningen varit framme. Den är 3-4 meter hög, kallas Bananen, och när snödjupet går över centimetern brukar den vara full av skid- och pulkaåkande ungar.

Segregation

Djingis Khan är ett mycket segregerat område. I och med att det byggts som studentbostäder och de boende rekryterats ur AFs kö, har det blivit så att den vuxna befolkningen i allmänhet är mellan 25 och 40 år, har ett eller flera barn, studerar eller arbetar i yrken som kräver studier, t.ex. lärare, socionomer, ekonomer, geologer, förskollärare, jurister osv, osv. Här finns nog en av Lunds största koncentrationer av sk mellanskikt.

Meningen med området var förstått att här skulle man bo under några års intensiva studier. När man var utexaminerad och klar skulle man ta sitt pick och pack och bege sig till Trelleborg, Vimmerby eller Malmö. Men så blev det inte. Många klamrade sig kvar i Lund. Studerade vidare, mer eller mindre intensivt, utbildade sig till något annat kanske. Eller fick jobb i Lund, eller började pendla till Malmö eller Helsingborg.

Och hur det är med bostadssituationen i Lund vet väl läsaren lika bra som jag. Så man bodde kvar, så länge det gick att få plats i 3.an. Med tiden har det inte blivit så mycket studenter kvar i Djingis Khan.

Ett uttryck för bostadssegregationen är valsiffrorna. Detta är nämligen Lunds rödaste område. I kommunalvalet 79 fick VPK cirka 35 % av rösterna. (Då ingår också grannområdet Spexaren och Östra Tornby i valdistriktet.) Och i Folkomröstningen förra året var det bara här Linje 3 fick majoritet i Lund, 57 % närmare bestämt.

Men denna politiska radikalism förklaras inte bara av att det bor mycket f d stu-

denter här. Så radikala är varken studenterna eller den akademiskt utbildade medelklassen. Det är nog snarare så att det främst är vissa sorters mellanskikt som rotat sig här. De enkla träfasaderna, det täta byggsättet och det rätt kollektiva gårdslivet är givetvis inte särskilt lockande för den som ser lyckan i form av egna välansade gräsmattor och rabatter och egen biluppställningsplats framför den egna fasaden i mexitegel. Villadrömmens medelklass hittar man på helt andra ställen, och där är det minnsann andra politiska värderingar som gäller.

En annan delförklaring till de höga VPK-siffrorna i kommunalvalet var att här bor åtskilliga utländska medborgare, inte minst latinamerikaner. (20.7 % utländska medborgare, mot 7 % i hela Lunds kommun.)

Barnvänligt?

Som nämnts finns det många barn. Barn har ju varit en merit för att få lägenhet. Detta är det i särklass barntätaste bostadsområdet i Lund. Var tredje invånare är under 7 år! (I det näst barntätaste, grannområdet Spexaren, är det bara var femte.)

Djings Khan betraktas också som ett mycket barnvänligt område. Det är gårdarna som anses som den stora fördelen. »Barnens öar» kallades de poetiskt någonstans. På gården står en sandlåda (där områdets många katter förrättar naturbehov). I sandlådan står ett trekantigt lekhus, som man kan hoppa från taket på. På gården finns också ett par gungor och diverse buskar. Underlaget är asfalt. (Ett försök på ett par gårdar med betongförstärkt gräsmatta slog inte väl ut – det blev mera betong än gräs).

Sen kan det finnas lite olika varianter på olika gårdar i form av hembyggda lekhus, gemensamt inköpta rutschbanor osv. Spadar, hinkar och andra mer eller mindre halvtrasiga sandleksaker brukar ligga spridda i sandlådan för allmänt bruk. (Jag har noterat att i många andra bostadsområden brukar sandlådorna vara helt tomma när inga barn är där, istället tar varje barn ut sina leksaker i en plastkasse.) Men jag vill inte påstå att det råder fullständig egendomsgemenskap i sandlådorna på Djings Khan, snarare en rätt förvirrande blandning av kollektivt och privat.

Visst är Djings Khan barnvänligt jämfört med många andra bostadsområden. Men åtminstone jag sätter en del frågetecken i kanten för barnvänligheten. Jag tycker mig minnas från min gamla marxistiska grundkurs att kvantitativa förändringar ibland kan övergå i kvalitativa. Den lilla gården fungerar kanske rätt bra som lekplats om 5-6 barn är ute samtidigt. Men när 20 barn konkurrerar om de 2 gungorna, då kan gården bli en rätt hård värld. Det är helt enkelt för mycket barn här, för att vara riktigt barnvänligt.

Samtidigt gör områdets barnvänliga image att en del föräldrar helt obekymrat släpper ut sina barn på gården, här är ju så barnvänligt, de klarar sig ju så bra själva. Så föräldrarna underlåter att lägga sig i och bry sig om det som händer. Socialisation (uppfostran) genom gårdslivet är annars något man i undersökningar av barns livsvillkor mest förknippar med områden typ Rosengård. Men här är det också en vanlig modell, även om naturligtvis gårdarna här är småskaliga och självfallet utgör en bättre uppväxtmiljö än Rosengård.

BEFOLKNING I STATISTIKOMRÅDE 12 33 (= DJINGIS KHAN)

0 år	1-3	4-6	7-9	10-12	13-15	16-18	19-21	22-24	25-29	30-39	40-49	50-64	65-	Sa
40	144	135	81	31	19	7	2	23	167	294	23	8	0	974

Utspridda barn

Inom bostadsområdet finns två daghem, dels Djingis Khan, dels ett nystartat föräldrakooperativt daghem på Q-gården. Tillsammans har de drygt 50 platser. Det förslår inte långt med tanke på att det finns över 300 förskolebarn i området. På andra sidan av Östra Torn finns daghemmet Munspelet, 74 platser, men det ska ju inte bara täcka Djingis Khan.

Djingis Khan-barnen är utspridda över stan. Jag känner till barn från Östra Torn som är placerade på Klostergården, Norra Fäläden och Nöbbelöv. Åtskilliga är på Linero, geografiskt inte så långt bort, men med usla kollektiva förbindelser. (Turtäthet på bussen: 40 minuter.)

Daghemsbristen slår särskilt hårt i ett område som detta, med få hemmafruar och dagmammor. För ett par år sen hade Föreningen för bättre barnmiljö en utställning på stadsbiblioteket. På en skärm där visades att de 11 barn som bodde på J-gården (Iliongränden) var utspridda på 9 olika daghem över hela stan!

Det fordrar ju ingen större fantasi eller kunskap om barn för att kunna föreställa sig vilken inverkan detta har för lekmiljön och kamratkontakterna på gården. Egentligen skulle det ju kunna finnas plats för ett lägenhetsdaghem på varannan gård, utan att det skulle avfolka Djingis Khan och Munspelet.

De större barnen

Gårdarna är ju egentligen idealiska bara för små barn. När de börjar komma upp mot 5-årsåldern (eller tidigare) blir gårdarna en alltför trång värld. Och vad finns det då – förutom 19 andra likadana gårdar? Den centrala lekplatsen är inte särskilt välbesökt, den har några konventionella och inte särskilt spännande lekredskap. Det finns lite buskar här och var att smyga i, men buskagen är små och rätt slitna. Man kan cykla på gångarna, spela fotboll på den sluttande gräsmattan eller på en grusplan nere vid vägen. På vintrarna finns Bananbacken. Och man kan hänga utanför Pia, eller gå in och handla godis.

Under sommaren är det »parklek», ett litet lekhus med anställd lekledare under dagtid vardagar. Det fungerar efter vad jag förstått rätt bra. Men det är förmodligen ett typexempel på sådan verksamhet som är i fara vid alla budgetnedskärningar.

Planeringen är alltså dålig för de äldre barnen. Det var ju aldrig meningen att de skulle finnas. Här skulle man bo ett par år med sina småbarn och sen flytta vidare. När området var nytt drogs de flesta barn runt i barnvagn, och skolbarn var en sällsynthet. Men nu blir skolbarnen allt fler, och enligt statistiken blir det enormt många skolbarn om ett par år. De går i Östra Tornsskolan, som ligger en bra bit härifrån, vid cykelspåret till Södra Sandby. I anslutning till skolan finns också fritidshem och Gåsatoftens bygglekplats.

En lågstadieskola, sammanbyggd med fritidshem och förskola planerades att ligga längst österut i Östra Torns by. Ett par lador revs i höstas för att ge plats åt bygget. Men i budgetnedskärningarna hösten 80 ströks skolan. Daghemmet utvidgades, men samtidigt ströks ett planerat daghem i västra delen av byn, så det blev ändå minus 14 platser. Dessutom ryktas det att även det här daghemmet är hotat i 1981 års budgetnedskärningar!

Om planeringen för lågstadiebarn är dålig, så är den ännu sämre för de ännu äldre

barnen. Även om inte alla som bor här nu kommer att bo kvar, så kommer det om inte alltför många år att finnas en hel del tonåringar i området. Vad ska de ta sig till? Ja, inte vet jag. Om man inte gör någonting, kan man säkert förvänta sig en hel del ungdomsproblem i framtiden.

Gårdslivet

Gårdslivet är inte bara en angelägenhet för barnen. Även de vuxnas liv påverkas av gårdarna. Det är främst i gårdsbildningarna som områdets säregenhet ligger. De 16 (14) husen som ligger tätt grupperade kring den gemensamma gården blir en naturlig enhet. Detta är väl ett av de få bostadsområden där man kan komma i kontakt med grannarna utan att ha vare sig barn eller hund. (Å andra sidan har ju nästan alla barn, och åtskilliga hund.)

Man kan kanske fundera en stund över i hur hög grad det är områdets yttre utformning, och i hur hög grad det är den sociala homogeniteten, som skapar gemenskapen.

Varje gård bildar en egen, säregen subkultur, med sina egna specifika sociala mönster. Jag har bara bott vid tre av de 20 gårdarna, så jag är inte kapabel att ge några generella omdömen.

Överlag upplevs säkert gårdslivet som i huvudsak positivt. Men det kan också finnas några baksidor. Det kan t.ex. bildas en rätt inskränkt småstadsatmosfär på gårdarna. Området är idealiskt för skvallertanter i alla åldrar och kön. Man har en mycket bra utsikt över vem som kommer och går till vem osv.

En risk med den sociala och åldersmässiga homogeniteten är att den som på ett eller annat sätt bryter det dominerande mönstret, riskerar att bli ännu mer utanför än i ett »normalt» område.

Och efter vad jag förstått av egna och andras iakttagelser är granngemenskapen inte alltid så allomfattande. Ofta utkristalliseras en innegrupp som har väldigt mycket inbördes kontakt, medan andra hamnar utanför. Och risken är att de som hamnar utanför den gemenskapen kanske känner sig ännu mer utanför än de skulle gjort i en »normalt» kontaktlös trappuppgång.

Efter detta stycke antar jag att det framöver kommer att drälla av socialpsykologer, etnologer och andra beteendeforskare härute. Det är bara att hyra in sig i barnkammaren i ett mittenhus, så har man alla intrikata sociala relationsmönster direkt framför ögonen.

Personligen tror jag att gårdarna kanske är för små. Om de t.ex. vore dubbelt så stora skulle urvalet människor öka, fler former av sociala mönster utvecklas. Detta skulle även — på gott och ont — öka anonymiteten, samt ge utrymme åt en mer varierad lekmiljö för barnen. Men just detta att bygga gårdsvis, tror jag, är den ideala grundstrukturen, och det är beklagligt att inte fler bostadsområden ser ut ungefär som detta.

Det gemensamma

Även om Djingis Khan-området kan beskrivas som ett antal isolerade gårdar, där de

fleestas engagemang och kontakter knappast går utanför den egna gårdsgrinden, så har det ändå förekommit en del gemensamma aktiviteter.

Basen för de aktiviteterna har främst varit Gillestugan i samma hus som Pia-butiken. Särskilt under de första åren var det mycket aktiviteter i området. (Nybyggarandan?) Det bildades en Hyresbetalarförening som kollektivanslöt områdets hyresgäster. Den brukade ha stormiga stormöten en gång i månaden där man diskuterade hyrorna, AF och andra gemensamma angelägenheter. Det var också Pub i Gillestugan ett par kvällar i veckan. Barnaktiviteter anordnades också. Det var en slags Öppen förskola (även om man inte visste att det hette så då). Några föräldrar höll en öppen verksamhet för barn och föräldrar ett par eftermiddagar i veckan, barnen lekte och föräldrarna umgicks.

Det finns en tidning, Östra Tornkuriren, som är liten och tunn och kommer ut med ojämnt mellanrum. Men som i alla fall fortsatt komma ut genom åren, med skiftande redaktioner.

Bland Hyresbetalarföreningens mer spektakulära aktioner märks postaktionen och piratbiblioteket:

Posten hade fått för sig att detta var något slags glesbygd som endast kunde nås per bil. Och eftersom det inte gick att köra omkring på gårdarna, skulle alla brevlådor sättas upp på långa stänger ute vid parkeringsplatsen.

Vad gör då en aktiv och iderik hyresbetalarförening efter ett antal resultatlösa skrivelser till postmyndigheterna? Jo, man skaffar egen brevbärare. Denne hämtade all post till området i ett fack på Lund 7, sorterade den och delade ut den i brevlådor framför den egna dörren. Det kostade varje hushåll en femma i månaden.

Efter några månader gav posten upp. Den private brevbäraren avtackades och en uniformerad statstjänsteman går numera omkring på gårdarna och lägger brev i lådorna. Detta var nog hyresbetalarföreningens originellaste och mest bestående insats.

En annan aktion som förtjänar omnämnande är bokkuppen. En hyresgäst som tillfälligt arbetade på en förbränningscentral fick en dag ta emot en lastbil full med böcker som skulle brännas! Det var från stadsbiblioteket och böckerna påstods vara utslitna och sönderlästa. Hyresgästen fick obehagliga associationer inför tanken på bokbål och var dessutom tänd på det här med återvinning. Så han tog hand om lasten och satte upp böckerna i en hylla i Gillestugan. Lunds första piratbibliotek var fött.

Nedgång – och vändning?

Men så småningom började det gå neråt med aktiviteten i området. Gamla aktivister flyttade iväg. Bristen på fyror är ju stor i området. När det andra barnet kommer börjar det bli trångt. Särskilt när det äldsta barnet börjar skolan och det tredje är på väg. Då flyttar man, om man kan, även om det i många fall sker motvilligt.

Allt färre kom på Pubkvällarna. Privatiseringen bredde ut sig alltmer ju längre det gick in på 70-talet. Folk fick fler barn och började hålla sig inne på kvällarna.

Hyresbetalarföreningen hade engagerat sig hårt i hyreskamp mot AF. Man ville ha förhandlingsrätt. Men det slutade i nederlag efter långa juridiska turer och skumt agerande från Hyresgästföreningen (detta skedde på gräsossarnas tid, innan den nuvarande majoriteten tog över). Så många i den aktivistgrupp som drivit frågan tröttade på det hela. Överhuvudtaget tror jag att AFs agerande tröttade ut Hyresbetalar-

föreningen. Med stora ansträngningar fick man igenom en och annan marginell förändring, men makten låg hela tiden hos AF.

Barnverksamheten gick upp och ner beroende på vilka föräldrar med småbarn som var hemma och dessutom ville hålla i den. De senaste åren har det inte märkts så mycket av den. Några år hade en dramapedagog dramalek för en barngrupp i Gillestugan. För närvarande pågår en musikverksamhet för barn i Gillestugan, en grupp för mindre barn och en för skolbarn, om jag är rätt underrättad.

Trots de röda valsiffrorna har den direkt politiska aktiviteten i området aldrig varit särskilt stor. VPKs stadsdelsgrupp Öster säljer ett 20-tal Ny Dag där i veckan, men det är ändå få härifrån som är aktiva i VPK. Och inför Folkomröstningen förra våren lyste de gula märkena på var och varannan jacka. Men de människor som bodde i området och var aktiva i den lokala Nej-kommittén kunde räknas på ena handens fingrar.

Det är inte omöjligt att trenden ändå håller på att vända. Puben har aktiverats igen. Den vanliga Pubverksamheten är visserligen nedlagd, men någon gång i månaden är det musikkväll i Puben. Först kl 17 för barn, och sen senare på kvällen för vuxna. Det är frågan om sån här svängig nyfolklig folkmusik, typ Sten Gustens. Och på dessa evanemangen kommer det rätt mycket folk och stämningen är hög.

Inflyttningen av latinamerikaner har också bidragit till att höja aktiviteten. Det anordnas rätt ofta öppna möten och fester i Puben av olika latinamerikanska grupper.

HSB

Vid årsskiftet övergick Djingis Khan från AF till HSB. Detta är alltså inte längre ens till namnet ett studentområde. Men orsaken till att AF gjorde sig av med området var nog inte bara, eller ens i första hand, att det inte bodde så mycket studenter där. Skälen var mer krassa. Underhållet av lägenheterna är nämligen försummat. Visserligen lär ryktena om att husen håller på att ruttna bort vara rätt överdrivna, men det behöver ändå göras en ordentlig, och förmodligen kostsam, upprustning.

Inför övergången till HSB har det uttryckts farhågor (bl a i lundatidningen Veckobladet (vpk)) om att det skulle bli spekulation i boendet, att entusiasmen hos de boende inför HSB främst grundades i utsikten att tjäna en hacka på bostadsbristen den dag man flyttar. Insatsen för de boende i området var 20 400 kr, varav 5 400 direkt och de övriga 15 000 uttagna på hyran i fem år (250 kr/mån). Eftersom HSB-treorna på andra sidan vägen idag säljs för priser på 40-50 000 kr, så får väl de farhågorna eller förhoppningarna anses ganska välgrundade. Och det återstår att se hur detta kommer att påverka bostadsområdets karaktär.

Efter att ha levt under HSB-regim i tre månader känns det inte så annorlunda. (Utom att man betalar 200 kr mer i månaden från 1/4.) Men övergången har varit mjuk. När detta kommer i tryck har vi just haft vår första föreningsstämma (27 april), valt styrelse och vad man annars gör på en sådan stämma.

Det återstår alltså att se vad det kan bli av det hela. Är HSB en lika svärbemästrad och byråkratisk apparat som AF, eller har vi i kraft av vårt ägande av bostadsområdet mer att säga till om? I de utskick vi fått från den grupp hyresgäster som förberett HSB-övertagandet sägs att man vill bygga vidare på det gamla Hyresbetalarförenings-systemet med gårdsmöten och gårdsrepresentanter, och man efterlyser lokala experter på fastighetsförvaltning, juridik, ekonomi och trädgårdsskötsel. Vi får väl se.